

He hā'au o te pā'eña e tahi o te
rauhuru henua o ruña i te anjī-anjī
i te haka tere ta'ato'a, te uru iña
o te mau pukuraña, e pē ira 'ā te
haka tere iña tī-tika o ruña o te
nātura koia ko tō'ona hauha'a
i América Latina koia ko te Caribe

NACIONES UNIDAS

CEPAL

Trabajando por
un futuro productivo,
inclusivo y sostenible

Gobierno
de Chile

He hā'au o te pā'enā e tahi o te
rauhuru henua o ruṅa i te anjī-anjī
i te haka tere ta'ato'a, te uru iṅa
o te mau pukuraṅa, e pē ira 'ā te
haka tere iṅa tī-tika o ruṅa o te
nātura koia ko tō'ona hauha'a
i América Latina koia ko te Caribe

NACIONES UNIDAS

CEPAL

Trabajando por
un futuro productivo,
inclusivo y sostenible

José Manuel Salazar-Xirinachs

Secretario Ejecutivo

Te aña nei i ruŋa ko tā 'ā te hā'au ta'ato'a o ruŋa o te hā'au o te pā'eŋa e tahi o te rauhuru henua o ruŋa i te anji-anji i te haka tere ta'ato'a, te uru iŋa o te mau pukuraŋa, e pē ira 'ā te haka tere iŋa tī-tika o ruŋa o te nātura koia ko tō'ona hauha'a i América Latina koia ko te Caribe, i haka 'āpapa ai i Escazú (Costa Rica) i te 4 mahana o Tarahao i te ta'u 2018 'e i ha'amata i haka tere ai i te 22 o Vai Tu'u Nui o te ta'u 2021. Te aña nei i haka rarama ai mo hā'aura'a e ta'e ko te aña parauti'a mau era 'āpapa era i te Hā'au era o te rauhuru Henua, rā aña ko i te rima o te Secretario General o te Naciones Unidas ko haka hāpa'o 'ā.

I roto i te vaha web <http://www.cepal.org/acuerdodeescazu> e tano nō mo rara a roto te rauhuru rāve'a o te hā'au nei.

He roŋo i haka rarama e te Naciones Unidas

LC/PUB.2018/8/Rev1/-*

Ko tuha'a 'ā: G

Te parau mau: Re'o marite

Copyright © Naciones Unidas, 2024

Te aña nei mo rāua mau nō e ha'ati'a

Ko tā 'ā i te Naciones Unidas, Santiago

S.2400489[S]

Te aña nei e haka takea pa he: Comisión Económica para América Latina y el Caribe (CEPAL), Acuerdo Regional sobre el Acceso a la Información, la Participación Pública y el Acceso a la Justicia en Asuntos Ambientales en América Latina y el Caribe (LC/PUB.2018/8/Rev1-*), Santiago, 2024.

Te ha'ati'a mo haka rarama i te aña nei e nono'i ki te Comisión Económica mo te América Latina e pē ira 'ā mo te Caribe (CEPAL), División de Documentos y Publicaciones, publicaciones.cepal@un.org. Te nuku-nuku henua o roto o te Naciones Unidas e tano nō mo haka rarama i te aña nei 'īna ko nono'i mo ha'ati'a. Te me'e nō e pāpa'i e hā'aki ki te CEPAL.

He hā'au o te pā'ēna e tahi o te rauhuru henua o ruŋa i te anj-anj i te haka tere ta'ato'a, te uru iŋa o te mau pukuraŋa, e pē ira 'ā te haka tere iŋa tī-tika o ruŋa o te nātura koia ko tō'ona hauha'a i América Latina koia ko te Caribe

Ko haka tere 'ā i Escazú (Costa Rica),
i te hā 4 mahana o Tarahao i te matahiti 2018
Ko haka hahata 'ā mo tā i te kona o te Naciones Unidas
i Nueva York, i te 27 o Hora Nui i te ta'u 2018

Te tāpa'o pūai i ruŋa o te Hā'au nei,

E haka topa te mana'u o ruŋa o te Tuki 10 i kī ai i roto o te Declaración o Río, pē nei i kī ai te nā henua nei o te pā'ēna nei o América Latina koia ko te Caribe i roto i te Koro Nui o te Naciones Unidas o ruŋa o te haka tere iŋa raŋo-raŋo i te henua koia ko te noho naho-naho (Desarrollo Sostenible), te Koro nei i aŋa ai i Río de Janeiro (Brasil) i te ta'u 2012, i roto i haka mana'u haka 'ou ai, te uru iŋa o te mau pukuraŋa ki te 'ite, ki te anj-anj, koia te ma'u i te rāua mana'u hai tī-tika mau i te roa o te nātura koia ko tō'ona rauhuru hauha'a, e pē ira 'ā mo haka tere ta'ato'a hai ti'a mau, te nā roa hōhonu nei. 'E, 'o ira e ai e tahi rāve'a riva-riva o te nā henua nei mo haka rarama i roto o te rāua vaha,

He haka mana'u haka 'ou atu Te Tuki 10 o ruŋa o te Declaración o Río o ruŋa i te Vaha Nātura e te haka pūai iŋa i te ta'u 1992, pē nei e kī era: "te haka tere iŋa tano o ruŋa o te vaha nātura, e uru tahi te mau pukuraŋa mo tona i te aŋa hai rāve'a era ko 'ite 'ā e rāua. E te mau pukuraŋa o te henua ta'ato'a, e 'ite i te aŋa ta'ato'a haka tere ena e te rauhuru pū'oko o e henua, mo anj-anj riva-riva e te ta'ato'a pē ira 'ā e haka hahata te vaha o te ti'a mau o ruŋa o te rauhuru ture o horo o ruŋa i te nātura, e pē ira 'ā e ai te tara mo 'ouhou ana ai ko hape 'ā te haka tere iŋa",

Ko kī 'ā e haka pūai te nā haka tere iņa nei nō atu te ta'e ai me'e kē me'e kē, hora era ko haka makenu 'ā e haka pūai ta'ato'a e haka tano te roa mo te ta'ato'a ana haka tere,

Ko anj-anj 'ā pa'i pē nei ē mo haka pūai e tahi he hetu ki tētahi orara'a hōhonu pa he democracia, noho iņa naho-naho, e ki te orara'a hōhonu o te tanjata,

Haka mana'u haka 'ou atu te roa pūai o te kī iņa era o te Declaración Universal o te Derechos Humanos koia ko te haka mana'u tētahi rāve'a riva-riva o te derechos humanos, e haka mana'u pē nei ē, ta'ato'a henua e 'ite mo mo'a, mo hāpa'o i te haka tere iņa hōhonu o te tanjata ta'ato'a, e pē ira 'ā i tō'ona mana'u o ruņa i a ia mau 'ā e te huru o tō'ona noho iņa i te ao nei, mo'a i tō'ona huru, i tō'ona haka tere iņa, ki tō'ona u'i iņa ki te 'Atua, tō'ona kōrore, tō'ona noho iņa, e tētahi atu huru o te haka tere iņa,

E haka mana'u haka 'ou te nā tuki ta'ato'a o te Declaración o te Koro Nui o te Naciones Unidas o ruņa o te vaha tanjata (Medio Humano) o te ta'u 1972 e pē ira 'ā o te Declaración o Río o te Vaha Nātura (Medio Ambiente) koia ko te haka pūai (Desarrollo) o te ta'u 1992,

E haka mana'u haka 'ou te kī iņa Declaración o te Koro o te Naciones Unidas o ruņa o te Vaha Humano, te Programa 21, e te anja mo haka tere pē mu'a mo te Programa 21, te Kī iņa era i Barbados pē ira 'ā te haka tere iņa naho-naho mo te nā motu riki-riki era, te Kī iņa 'ō Declaración o Mauricio, e te haka tere iņa pē mu'a ki tano ai mo haka pūai, mo naho-naho o te nā hau riki-riki koia ko te rāua motu; te kī iņa, 'ō, te Declaración o Johannesburgo o ruņa o te Desarrollo Sostenible, pē ira 'ā te haka tere o ruņa o te Plan de Acción o te Cumbre o ruņa o te haka makenu iņa naho-naho (Desarrollo Sostenible) e te huru o te rauhuru rāve'a mo haka pūai o te nā hau o ruņa o te motu riki-riki (Trayectoria de Samoa),

E haka mana'u pē nei ē i ruņa i te pāpa'i hope'a o te Koro o te Naciones Unidas o ruņa i te Desarrollo Sostenible, i anja ai i Río de Janeiro (Brasil) i te ta'u 2012, i nape ai "Pē hē tātou i hanja ai mo haka tere pē mua (El futuro que queremos)", ko 'ite 'ā pē nei ē te democracia, te haka tere iņa riva-riva i te henua e pē ira 'ā te roa hōhonu o te henua i roto i rāua mau 'ā, e pē ira 'ā koia ko tētahi henua, e koia ko te noho iņa tano i muri i te ta'ato'a he rāve'a riva-riva mo te

haka tere iŋa naho-naho e i roto takoa te taiko riva-riva o te henua i muri o te ta'ato'a pukuraŋa, te hāpa'o iŋa i te ono nātura, koia ko tō'ona vaha, mo haka kore o te veve 'e mo ta'e maruaki o te taŋata ana noho; 'o ira e kī ena pē nei ē, te uru iŋa o te mau pukuraŋa mo aŋi-aŋi i te haka tere iŋa ta'ato'a o te henua, i te ma'u iŋa i te rāua mana'u, e pē ira 'ā i te ti'a mau o ruŋa i te roa ma'u i te ture i te horo, te haka tere iŋa o te ŋā rāve'a nei he roa hōhonu mo haka pūai i te makenu iŋa mo te henua i roto i te vaha ta'ato'a pa he henua 'e i te rauhuru haka tere iŋa pa he kāiŋa, e pē ira 'ā koia ko tētahi henua, mo haka ti-tika e mo haka rarama, e takoa mo uru ki te roa era o te ture, 'ō, mo horo i te haka tere iŋa ta'e tano o te vaha nātura,

He u'i te mana'u a ruŋa i te resolución 70/1 o te Asamblea General o te Naciones Unidas i te mahana 25 o te 'āva'e o Hora Nui i te matahiti 2015, ko nape 'ā "Ka huri te haka tere iŋa o te tātou Ao: te aŋa o te Agenda 2030 mo te haka pūai o te aŋa o te Desarrollo Sostenible", koia ko te u'i iŋa mo te ao ta'ato'a mo rori o te haka tere iŋa, i vāeŋa tini te taŋata, e i roto i te hā'au ai pē nei ē, e toru vaha hōhonu — he economía, he pukuraŋa ta'ato'a 'e he vaha nātura — e haka tano mo te ta'ato'a e haka ti-tika,

Ko aŋi-aŋi 'ā i te rauhuru haka tere iŋa o te nūna'a o América Latina koia ko te Caribe e te rauhuru huru o te nuku-nuku taŋata,

Ko aŋi-aŋi 'ā te roa hōhonu o te aŋa pē ira 'ā takoa te toŋa iŋa o te rauhuru taŋata i aŋa, koia ko te ŋā nūna'a hāpa'o mo te orara'a o te nātura pē ira 'ā mo ma'u i te ture a roto i te roa hōhonu o te natura,

Ko aŋi-aŋi 'ā pē nei ē, ko rahi 'ā te rāve'a ko tā 'ā o ruŋa i te haka tere iŋa tano mo te nātura, pa he roa era o te uru iŋa mo ma'u i te mana'u e mo 'ite e mo aŋi-aŋi i te haka tere iŋa o te nātura, e pē ira 'ā takoa o ruŋa i te makenu kai tano mo ma'u i te ture mo horo ana ai ko hape 'ā te haka tere iŋa nātura,

Ko 'ite 'ā pē nei ē, haka tere haŋa riva-riva e haka rarama e haka pūai te vaha mo vana-vanaŋa mo hā'ū'ū te toŋa iŋa o te aŋa o te nu'u 'ite, te hāpi te haka aŋi-aŋi, e pē ira 'ā te haka pūai te haka tere iŋa nei i roto o te henua koia ko te rauhuru nuku-nuku ma'u i te henua, e pē ira 'ā, ki tētahi henua ki tano ai mo haka tere ti-tika i te uru iŋa nei,

Ko haŋa 'ā te uru iŋa ta'ato'a tano ki te aŋa nei, e pē ira 'ā mo haka pūai i te makenu ta'ato'a koia ko te hā'ū'ū,

Ko hā'au 'ā pē nei ē:

Tuki 1

Haka tere mo rava'a

Te haka tere mo rava'a he haka rarama tahi koia ko te haka tere te ŋā Hā'au nei i América Latina koia ko te Caribe a ruŋa o te uru iŋa o te mau pukuraŋa ta'ato'a 'e o te 'ite i te aŋa o ruŋa i te vaha nātura, he uru tahi te taŋata ta'ato'a mo 'ite mo ma'u i te rāua mana'u e mo hā'ū'ū i te aŋa o te nātura koia ko te haka pūai i te orara'a o te nātura ki tano ai mo hāpa'o, mo te taŋata o te ta'u nei e pē ira 'ā pē mu'a, 'e, he noho iŋa i roto i te ta'u riva-riva, ma'itaki, koia ko te raŋo-raŋo i te henua.

Tuki 2

Hā'aura'a

O ruŋa i te hā'au nei:

- a) te “roa hōhonu mo uru” ko aŋi-aŋi 'ā pē nei ē e 'ite tahi i te makenu o ruŋa o te vaha nātura, te kī haŋa he uru tahi te pukuraŋa mo 'ite o ruŋa i te aŋa o te vaha nātura, e pē ira 'ā, mo ma'u i te ture mo ai ko haka tere hape 'ā i te aŋa o ruŋa o te vaha nātura;
- b) e o ruŋa o te “hōnui tano”, mo rāua te u'i mo haka tere a ruŋa i te tuki 5 'e 6 ko tā 'ā i ruŋa o te Hā'au nei, ta'ato'a nuku-nuku aŋa mo te henua, e i roto takoa tētahi nūna'a independiente e aŋa rō 'ā mo te Estado, e haka tere rō 'ā mo te Estado, e ko tāpa'o 'ā i ruŋa i te Puka Matu'a (Constitución) e pē ira 'ā te nuku-nuku privado mo ai e haka tere rō 'ā hai te rāua aŋa hai moni o te Estado;
- c) o ruŋa i te “roŋo o te nātura” ta'ato'a roŋo ko pāpai 'ā, ko haka takea 'ā, ko haka ŋē 'ā, 'ō, ko tā 'ā hai tētahi rāve'a o ruŋa o te nātura o tō'ona hoho'a e pē ira 'ā o ruŋa i te rauhuru haka tere o te nātura, e pē ira 'ā tō'ona hauha'a ta'ato'a koia ko te ku'i-ku'i o ruŋa i te nātura e pē ira 'ā takoa o hetu rō ki te vaha nātura, ki te orara'a, pē ira 'ā takoa mo hāpa'o, 'e, i te kimi aŋa o te roa mo te vaha nātura;
- d) te “público” he kope e tahi, he nuku-nuku taŋata, he rauhuru pukuraŋa noho i te henua e tahi koia ko te haka tere a roto i te rāua hau;

- e) te "ta'ata, 'ō, te nuku-nuku ta'ata e ai rō 'ā te ku'i-ku'i" mo uru ki roto i te anj nei, ko hā'au 'ā mo te ta'ato'a, huru kē huru kē te ku'i-ku'i e haka tika ki te haka tere i'ja ko tāpa'o 'ā mo rāua.

Tuki 3

Haka tere hōhonu

Ta'ato'a vaha e haka tere a roto i te u'i i'ja hōhonu nei:

- a) pē tū huru 'ā mo te ta'ato'a 'ina e tahi mo haka tapa;
- b) ma'itaki te anj koia ko te haka ti-tika te moni;
- c) 'ina ko hoki pē tu'a e u'i pē mu'a ki riva ai;
- d) hai riva-riva hai parauti'a;
- e) e u'i o haka tere hape rō;
- f) e u'i o hape rō o ku'i-ku'i rō;
- g) e u'i mo haka tano mo te nu'u o te ta'u ena pē mu'a;
- h) e haka rarama tahi;
- i) te ono o te henua koia ko tō'ona pukura'ja te rāua nātura ta'ato'a o te hau e tahi;
- j) ta'ato'a henua e ai rō 'ā te rāua haka tere i'ja o rāua mau 'ā koia ko te rāua pū'oko haka tere;
- k) o te *orara'a o te ta'ata*.

Tuki 4

Te haka tere i'ja ta'ato'a

1. Ta'ato'a vaha ko tā 'ā pē nei ē ta'ato'a e to'ja mo noho i te vaha riva-riva pe he haka tere i'ja hōhonu haka 'ou e tahi o te ta'ata.
2. Ta'ato'a vaha e haka anj-anj pē nei ē, te nā haka tere i'ja nei e haka takea riva-riva mo te ta'ata e haka topa te mana'u mo tō'ona haka tere.
3. Ta'ato'a vaha e haka tere a roto i te ti'a mau, a roto i te parauti'a koia ko te hā'aura'a te anj-anj riva-riva mo haka tere o te anj nei.

4. Mo hā'ū'ū mo haka tere o te aŋa nei hai ti'a mau, e haka aŋi-aŋi riva-riva i roto i te vaha ta'ato'a, e hā'aura'a pē hē ana ō'o 'o ana uru ki roto o te ŋā aŋa nei.
5. Ta'ato'a vaha e haka hahata ki te rua mo uru o te ta'ato'a. E pē ira 'ā te nūna'a e ai rō 'ā te ku'i-ku'i ki tano ai mo haka tere tō'ona orara'a.
6. Ta'ato'a vaha e haka hahata riva-riva mo aŋa o te ta'ato'a taŋata, mo te nuku-nuku, nūna'a, e aŋa rō'ā mo te nātura, he haka aŋi-aŋi i rāua koia ko te toŋa i te rāua aŋa.
7. 'I na e tahi haka tere iŋa o ruŋa o te Hā'au nei mo haka hape i tētahi roa hōhonu mo aŋa e te henua e tahi mo te riva-riva o te nātura, ana ai i te rāve'a riva-riva mo haka pūai i te uru iŋa o te ta'ato'a ki te aŋa mo hāpa'o i te nātura, e mo 'ite mo hokorua i tō'ona haka tere iŋa e pē ira 'ā i te roa ti'a mau.
8. 'I roto i te haka tere iŋa o te Hā'au nei, te vaha ta'ato'a e haka hahata ki te rāve'a riva, tano, hai mo'a, mo uru o te ta'ato'a ki te aŋa.
9. Mo haka tere o te Hā'au nei ta'ato'a vaha e hā'ū'ū mo uru hai haka tere iŋa 'āpī nei o te tecnología o aŋi-aŋi riva-riva e te ta'ato'a, he haka hahata te rāve'a o ruŋa i te me'e pāpa'i, a roto i te rauhuru re'o e haka tere ena i te henua. E pē ira 'ā takoa e haka tere a roto i te roa electrónico nei, te me'e haŋa he uru tahi e te ta'ato'a, hai rauhuru rāve'a.
10. Te ŋā vaha nei e tano nō mo ma'u e mo haka rarama i te roa nei o te Hā'au i roto i te Koro Nui o tētahi henua mo ai te me'e e vānaŋa rō 'ā o ruŋa i te nātura 'e o te hāpa'o iŋa, e haka rarama i roto i te Koro nu-nui nei.

Tuki 5

He uru iŋa ki te haka tere iŋa o te nātura

Te uru iŋa tano ki te haka tere iŋa o te nātura

1. Ta'ato'a vaha e haka takea riva-riva i te roa hōhonu o te ta'ato'a mo uru ki roto mo 'ite i te haka tere iŋa ta'ato'a o te nātura ko tā 'ā i ruŋa i te Hā'au nei, 'e, ko hāpa'o 'ā hai kī iŋa hōhonu era pē nei ē, e haka rarama ki te pukuraŋa ta'ato'a.

2. Te haka tere ija o te rāve'a mo uru mo 'ite o runja o te nātura i roto e kī rō 'ā:
 - a) E nono'i, 'e, e to'o mai te parau 'āpī mai te nuku-nuku e mo nono'i mo 'ite i te rauhuru anja, te rāua anja he va'ai nō atu, 'ina ko 'ui atu mo te aha koe i hanja ai;
 - b) I tū hora 'ā ana pāhono, 'e, 'ina ko haka topa te mana'u mo ai 'ina he parau 'āpī o runja i te 'ui, e hā'aki mai i tū hora 'ā; 'e
 - c) e hā'aki mai ana ai ko tano 'ā mo pāhono i te anja 'ō mo kī kai va'ai riva-riva mai i te rāve'a ta'ato'a era e 'ui era, haka tere ija nei he roa hōhonu e tahi mo pāhono mai ki a koe i ta'a 'ui.
3. Ta'ato'a vaha o te nātura o te tanjata e tahi 'o o te nuku-nuku e ai rō 'ā te rāua ku'i-ku'i 'i ko tā 'ā mo tonja ki rāua mo va'ai i te pāhono tano ta'ato'a e mo haka hoki i te rāua me'e hanja era mo 'ui atu, e noho e haka topa te mana'u i te rāua huru e ai rō 'ā ku'i-ku'i, he rāve'a haka 'ou e tahi mo uru o te nu'u e ai rō 'ā te 'ati pē tū huru 'ā ki te rahira'a o te tanjata.
4. Ta'ato'a vaha he va'ai ki te tanjata 'o ki te nuku-nuku e ai rō 'ā te ku'i-ku'i e pē ira 'ā i roto te hau tupuna ta'ato'a, mo haka tomo mo va'ai i te rāua nono'i 'e o runja i te me'e hanja mo 'ite o te nātura e i tū hora 'ā ana pāhono.

O runja o te ta'e va'ai i te haka tere ija i te nātura

5. Mo ai ko nono'i 'ā ki te haka tere ija e te henua e ai rō 'ā i te ku'i-ku'i i rā hora e ko tano mo va'ai, te kope era i a ia te tāviri mo pāhono, e pāpa'i ai ka hā'aki o te aha ka ta'e va'ai era te 'ui, 'ō, tā'ana me'e e rara era, e i runja 'ā takoa e pāpa'i te haka tere ija tika o jurídica e kī ena, o runja i te aha i ta'e tano ai mo pāhono, e takoa e kī, pē hē ia ana tano, mo ani haka 'ou 'e a hē ana ani.
6. Mo ai i roto i te henua e tahi 'ina rāua haka tere ija o te roa era ko puru tahi 'ā, e ko tano mo pāhono te roŋo, e ko tā 'ā i runja i te rāua haka tere ija era, e tano nō mo haka tere pa he rāve'a nei iā 'o mo kimi te vaha nei iā:
 - a) mo ai mo ta'e pāhono he 'ati e tano nō mo mate o te tanjata e tahi, 'o e hetu rō ki runja i tō'ona hakari 'o runja i tō'ona orara'a;

- b) i te roa era pē nei ē mo haka rarama o te pāhono nei, he hetu ki te haka tere iŋa o te henua ko kī 'ā takoa i te me'e ta'e tano mo te haka tere iŋa o te henua era, 'ō, 'ati rō rāua 'ō ku'i-ku'i rō rāua;
 - c) mo haka rarama he hetu rake-rake ki te hāpa'o iŋa o te nātura, e pē ira 'ā takoa ki te hauha'a nātura ko ku'i-kui 'ā tō'ona orara'a;
 - d) i te hora era mo haka rarama e ai e tahi ku'i-ku'i mo hetu ki te haka tere iŋa o te rei, e pē ira 'ā o te hāpa'o iŋa, 'e o te rara iŋa, 'e o ruŋa i te tute iŋa i te me'e rake-rake i aŋa pa he toke 'ō pa he 'ati nui-nui.
7. I te nā henua era e ai rō 'ā te rāua haka tere iŋa hora era ko ku'i-ku'i 'ā, régimen de excepción e kī ena, e noho e haka topa, te mana'u o te haka tere iŋa hōhonu o te taŋata, e ararua nō pā'eŋa e kimi i te rāve'a riva-riva a roto i te roa era o te excepción mo haka tano e mo haka ti-tika e mo uru hai roa ti'a mau ki roto i te rahira'a o te haka tere iŋa.
 8. Te haka tere iŋa mo ta'e pāhono i te 'ui e tā i te hora ra'e era 'ā e haka ti-tika mo aŋi-aŋi riva-riva, koia ko te haka tika a ruŋa i te rauhuru taŋata, 'o ira e hā'aura'a. E mo te kope era he pū'oko o te haka tere iŋa mā'ana e mā'u te aŋa nei.
 9. Hora era ka va'ai era te aŋa mo te riva-riva o te mau pukuraŋa, te kope mā'u era, pū'oko era i te información, mo te riva-riva o te ta'ato'a 'ana haka rarama e ko haka tere 'ā a roto i te 'ite, 'e, ko tano 'ā te haka tere iŋa e mo te aha ka aŋa era.
 10. Mo ai ko nono'i 'ā ki te tā e tahi o ruŋa i te nātura e 'ina kai tāpa'o 'o kai pāpa'i i ruŋa i te Tuki 6 pa he ku'i-ku'i, te tano mau, e va'ai tahi te rara o ruŋa o te tā o te nātura.

He rāve'a riva-riva mo haka tere e mo va'ai e mo pāhono te 'ui o ruŋa i te nātura

11. Ta'ato'a pū'oko haka tere ana pāhono e aŋa a ruŋa i te rāve'a era ko tā 'ā pē hē ana pāhono e pē hē te huru o te pāpa'i iŋa o te parau. Mo ai te tā o ruŋa i te nātura e ko va'ai a roto i rā pāpa'i iŋa era 'o a roto rā huru era o te parau, he aŋa, hai rāve'a haka 'ou e tahi ana va'ai te tā o ruŋa o te nātura.

12. Te pū'oko haka tere o te kona i roto te tā o te nātura i pāhono horo-horou i roto i te 30 mahana mai te ta'u era ko o'o 'ā te ro'ŋo ki roto i te rāua rima, e tano nō takoa, mo pāhono i roto i te ŋā mahana era o te 30 toru 'ahuru, ko tā 'ā i ru'ŋa i te haka tere i'ŋa tika.
13. Mo ai e ko tano te nuku-nuku pū'oko o te kona i roto te kona ko tā 'ā te haka tere i'ŋa o te nātura, e pāhono ki te kope era ko nono'i 'ā e pāpa'i ai ka kī rō, o te aha i ta'e tano ai mo pāhono i roto i rā ta'u, te haka tere i'ŋa nei ko tā 'ā i ru'ŋa i te Tuki 12. Te pāhono i'ŋa e ko tano mo oho pē mu'a o te ho'e 'ahuru mahana.
14. Mo ai te pū'oko e ko tano mo pāhono pa he roa era e kī era i ru'ŋa i te kupu 12 'e 13 o te ŋā Tuki nei, he haka tere a roto i te kupu 2 o te Tuki 8.
15. Mo ai 'ina i te rima o te pū'oko haka tere te tā e tahi o ru'ŋa i te nātura, e ko u'ŋa 'ā te ro'ŋo ki a ia, i tū hora 'ā ana pāhono ki te kope era ko u'ŋa 'ā ki te ro'ŋo mo kī pē nei ē, 'ina i rāua e takoa i roto 'ā he kī ka nono'i ki te rua nuku-nuku i mana'u ai e rāua pē nei ē, tā'ana 'ui ai rā kope. E te ro'ŋo ra'e era e haka ma'u ki rā nuku-nuku era ko rāua te nu'u tano mo pāhono i te tā 'ui o ru'ŋa i te nātura, e i tū hora 'ā he pāhono haka 'ou ki te kope ra'e era i 'ui mo a'ŋi-a'ŋi pē nei ē, tā'ana 'ui ko haka ma'u 'ā ki te kona kē mo pāhono.
16. Mo ai 'ina he pāhono o ru'ŋa i te 'ui e tahi, e takoa, kai haka ti-tika 'ā mo haka rarama, e u'i te rāve'a e hā'aki i roto i te ta'u era ko tā 'ā i ru'ŋa i te tuki 12 'e 13.
17. Te tā o ru'ŋa i te nātura ana va'ai 'ina ko haka 'ouhou, mo ai e to'o te hoho'a o tētahi atu rāve'a mo haka ma'u te kī ha'ŋa takoa, he 'ouhou pa he kī ha'ŋa era ko pāpa'i 'ā i ru'ŋa i te rāua haka tere i'ŋa. Te haka 'ouhou i'ŋa nei e hā'aki i te hora ra'e era 'ā, e tano nō mo ta'e 'ouhou i te roa era te kope era e nono'i 'ā i te tā o ru'ŋa o te nātura, e ai rō 'ā tō'ona ku'i-ku'i e e haka takea pē nei ē, e ti'a mau 'ā te ku'i-ku'i nei, rauhuru ku'i-ku'i.

He ara mo haka tika i roto i a rāua

18. Ta'ato'a vaha e kimi i tētahi nūna'a 'ō tētahi nuku-nuku e ai rō 'ā te rāua haka tere i'ŋa mo haka takea i te a'ŋa a roto i te rāve'a ma'i'taki o te uru i'ŋa ki te tā o te nātura, he u'i ko haka tere 'ā te a'ŋa a rote roa tano a rote ti'a mau, e pē ira 'ā mo u'i mo hāito, 'e, mo va'ai i te

tā ma'itaki riva-riva ki te rahi ra'a o ruŋa o te nātura. Ta'ato'a vaha e tano nō mo haha'o mo haka pūai, haka tano pa'i ki te rāua haka tere iŋa, mo rāua 'ā e u'i i te rāve'a ko tano 'ā, 'ō, kai tano, te haka tere iŋa e ko tā 'ā i ruŋa i te huru o te rāua aŋa.

Tuki 6

He haka punua te aŋa mo haka rarama o ruŋa i te tā o te nātura

1. Ta'ato'a vaha e kimi i te rāve'a moni mo ai mo te nūna'a ko 'ite 'ā mo rara mo ha'aputu, ai ka haka rarama ki te rauhuru pukuraŋa i te tā ta'ato'a o ruŋa i te nātura e te rauhuru rāve'a riva-riva ko 'āpapa 'ā mo hā'ū'ū i te rāua aŋa, i roto i te ta'u ko tano 'ā, hai rāve'a riva-riva ana uru, haka pūai, e koia ko te aŋi-aŋi riva-riva, e te ŋā tā nei o ruŋa o te nātura, e haka 'āpī e oho i roto i te ta'u ta'ato'a, e pē ira 'ā e haka rarama ki te kona ta'ato'a o te henua o ruŋa i te tā 'āpī o te nātura, i roto i te ŋā kāiŋa era e pē ira 'ā i rote henua ta'ato'a. E ta'ato'a vaha, e haka ti-tika e hā'au i roto i a rāua, pē ira 'ā, koia ko tētahi henua, pē ira 'ā koia ko te pū'oko o tētahi henua.
2. Te nuku-nuku ta'ato'a e u'i i te rāve'a mo tano mo ma'u o te tā ta'ato'a nei o te nātura mo haka takea mo haka aŋi-aŋi 'e e haka ma'itaki te kona mo haka takea mo uru o te ta'ato'a 'ina ko haka ku'i-ku'i e takoa 'ina ko haka ku'i-ku'i mo haka punua haka 'ou te ŋā tā nei o te aŋa mo tētahi pāpa'i 'ā ana i ruŋa i te haka tere iŋa o te henua.
3. Ta'ato'a vaha e ai e toru rāve'a mo va'ai i te tā o ruŋa i te nātura ko haka 'āpī ko oho 'ā, e tano nō mo u'i a ruŋa i te ŋā huru nei iā:
 - a) he roŋo ko pāpa'i 'ā e ko hā'au 'ā i muri i tētahi henua, e pē ira 'ā te rei, pē ira 'ā te haka tere iŋa o ruŋa o te nātura ko tā 'ā;
 - b) e haka takea te tā o ruŋa o te huru o te nātura;
 - c) e tahi parau ko pāpa'i 'ā te 'iŋoa o te nuku-nuku e aŋa rō 'ā o ruŋa i te nātura, 'e mo haka pūai ana ai e tano rō i kona hē e haka tere era;
 - d) e haka takea te kona ko 'āpapa 'ā ko ai 'ā te ku'i-ku'i o te nātura, o te ai ko rake-rake 'ā te me'e i huri i rā kona, 'e, e haka take'a i kona hē;

- e) e haka take'a te kāiŋa o ruŋa o te hāpa'o iŋa 'e tako'a pē hē e uru era te taŋata 'e o ruŋa o te hauha'a nātura 'e pē ira 'ā o te aŋa ecosistémico;
- f) te tā o ruŋa te rauhuru aŋa, hāpī, 'e pē ira 'ā te huru o te rara, a roto i te roa era ko 'ite 'ā, 'e tako'a, a roto i te tecnología, o ruŋa i te aŋa ta'ato'a o te vaha nātura ko aŋa 'ā e te nuku-nuku académico, 'e takoa, e te nu'u ko rara 'ā, 'e te nā nu'u nei e tano nō mo ai puvriko 'o privado, e tano nō mo ai he nu'u o roto o te henua, 'ō, o haho o te henua;
- g) he vaha o ruŋa i te huri iŋa o te kirima mo hā'ū'ū 'e mo haka pūai i te roa era o roto o te henua i te haka tere iŋa nei o te huri o te kirima;
- h) e haka takea te aŋa o ruŋa o te vaha nātura 'e tētahi atu rāve'a i aŋa ai mo te vaha noho iŋa koia ko te nātura i te hora era ko tano 'ā, 'e pē ira 'ā, te rāve'a i ha'ati'a ai e te nuku-nuku mo uru mo rara i te vaha nātura;
- i) ko 'āpapa 'ā rauhuru ku'i-ku'i 'e ana ai e tano rō 'ā, ko haka tapa-tapa 'ā, i roto i te kona, 'e, e tā rō 'ā te matahiti, 'e i kona hē;
- j) e haka aŋi-aŋi te ūtu'a o ruŋa i te haka tere iŋa ta'e tano ki te vaha nātura.

Ta'ato'a vaha e haka ti-tika te va'ai iŋa o te tā o ruŋa i te vaha nātura 'e ko 'āpapa riva-riva 'ā, mo tano mo uru mo te nu'u ta'ato'a e haka takea e oho mai te rauhuru parau 'āpi, a roto i te roa era o te informático 'e pē ira 'ā a roto i te georeferenciado i te hora era ko tano 'ā.

- 4. Ta'ato'a vaha e u'i te rāve'a mo pāpa'i te huru o te ŋuhi-ŋuhi, 'ō, o te 'ō'one 'e pē ira 'ā o ruŋa i te ŋuhi-ŋuhi ki te tokerau, ki te vai, ki te henua 'e ki te raro o te henua, 'e pē ira 'ā o te rauhuru iŋo-iŋo i roto i te rāua vaha, e 'āpapa tahi, e haka aŋi-aŋi, 'e, e haka 'āpi pau rō te ta'u.
- 5. Ta'ato'a vaha e noho e u'i mo ai o te ku'i-ku'i ki te orara'a o te taŋata 'ō o te pukuraŋa, pē ira 'ā ki te vaha nātura, i tū hora 'ā te nūna'a era ko rāua te pū'oko o te aŋa nei e haka rarama te

ku'i-ku'i nei 'e e va'ai tahi te huru o te ati i roto i tō'ona 'ite pa'i, hai nī rāve'a te mau pukuraŋa e tano nō mo u'i pē hē ka haka tere ena o hetu rō te ati ki a ia, 'o he hetu rō te ati ki te vaha nātura. Ta'ato'a vaha e u'i te rāve'a e tahi mo hā'aki 'e mo haka tere i te roa era ko hahine 'ā te ku'i-ku'i o te ati 'e e kimi te rāve'a ti'a mau mo haka take'a.

6. Mo uru riva-riva 'ina e tahi ku'i-ku'i o te taŋata, 'ō o te nuku-nuku e ai rō 'ā te ku'i-ku'i mo rava'a mai i te tā o tētahi atu parau 'āpī o ruŋa i te nātura e hetu rō 'ā ki a rāua, ta'ato'a Vaha i te hora era ko tano 'ā, te nuku-nuku ta'ato'a e haka rarama i te tā o ruŋa i te haka tere iŋa o te nātura a roto i te rauhuru re'o e haka tere rō 'ā i roto i te rāua henua. 'E, tako'a e aŋa e tahi huru o te kī iŋa 'ō o te ma'u iŋa o te parau 'āpī mo te ŋā nuku-nuku nei a roto i te rauhuru vaha ko tano 'ā.
7. Ta'ato'a vaha e kimi te rāve'a hope'a o te riva-riva mo haka rarama 'e mo haka 'ite i roto i te ta'u, mai te rima matahiti pē raro, e tahi tā o ruŋa i te henua, 'e pē hē te rāua vaha nātura, 'e i roto e tano nō mo ai i te ŋā me'e nei:
 - a) haka aŋi-aŋi pē hē te vaha nātura koia ko te rāua ha'uha'a nātura, e haha'o tako'a hai nūmera ki roto ana ai e tano rō;
 - b) e haka tere iŋa o te henua pē hē e aŋa mai ena a roto i te ti'a mau 'ā, i te roa era o te nātura;
 - c) he aha te me'e i 'āpapa i oho mai o ruŋa i te haka tere iŋa o te orara'a 'e o te uru iŋa, 'e;
 - d) te hā'au ta'ato'a mo hā'ū'ū i roto i te rauhuru nuku-nuku taŋata 'e pē ira 'ā o te nūna'a privado.

Te ŋā roŋo ta'atoa nei e pāpa'i riva-riva mo aŋi-aŋi e te rahi ra'a e haka hata-hata ki te rauhuru taŋata hai rāve'a ko pāpa'i tano 'ā, 'e pē ira 'ā takoa, he haka rarama a roto i te rauhuru vaha ai ka haka topa ki te haka tere iŋa o te kona era e noho era. Ta'ato'a kona e tano nō mo ma'u i te rāua mana'u 'e mo nono'i ki te pukuraŋa tako'a mo va'ai mai i te rāua mana'u haŋa mo haka tere i te roŋo nei.

8. Ta'ato'a vaha he haka pūai te u'i iŋa, te hāito iŋa, e haka topa nō mai te haka tere iŋa o te nātura, me'e haŋa, he haka topa riva-riva te mana'u e haka tere a ruŋa i te tā era ko pāpa'i 'ā i te henua mo

haka tere, 'ō, koia ko te nūna'a o tētahi henua 'e ko tū u'i haŋa 'ā mo te ta'ato'a, te rāve'a nei mo hāito riva-riva ana ai ko tano 'ā ana ai ko tī-tika ko oho mai 'ā te poritika o te henua o ruŋa i te roa nei o te vaha nātura 'e ana ai takoa ko aŋa 'ā pa he haka tere iŋa hā'au era 'ananake ko tētahi henua. Hora era o te hāito he haka topa te mana'u mo uru o te rauhuru taŋata mo u'i 'e mo ki i te rāua mana'u.

9. Ta'ato'a vaha he haka hahata mo uru mo rava'a i te tā o ruŋa i te nātura ko tāpa'o 'ā i ruŋa i te haka tere iŋa nei pē roa era o te contrato, o te convenio 'o o te ha'ati'a iŋa i va'ai ai 'e i roto te hā'aura'a he rauhuru me'e he hā'ū'ū he aŋa mo te pūblico ko tā 'ā i ruŋa i te haka tere iŋa o tō'ona henua.
10. Ta'ato'a vaha e haka tī-tika mo te nu'u era ko haŋa 'ā mo uru mo u'i 'o ko te nu'u era ko rāua te haka tere te tā parauti'a mau ko haka tano 'ā ki te kona 'e e haka take'a riva-riva o ruŋa o te vaha nātura te rāua hauha'a 'e pē hē e haka tere era 'e pē hē e hetu ena ki te orara'a koia ko te hā'ū'ū rauhuru aŋa iŋa 'e pē ira 'ā te haka punua haka 'ou mai pa he rāve'a naho-naho.
11. Ta'ato'a vaha he haka tī-tika 'e he haka 'āpi i roto i te ta'u te rāua rāve'a mo 'āpapa 'e mo haka tere o ruŋa i te roa nei o te vaha nātura 'e e haka tika ki te rāua haka tere iŋa normativa, 'e i te hora ta'ato'a e u'i te rāve'a o te haka tere iŋa nei mo haka hahata i te vaha mo uru mo to'o mai o te tā o ruŋa o te nātura.
12. Ta'ato'a vaha e u'i te rāve'a riva-riva a roto i te haka tere iŋa tika 'e e haka tere haŋa tako'a i roto i tētahi mo haka rarama i te uru iŋa ki roto i te tā ta'ato'a o te nātura 'e i roto i te rima o te rauhuru nūna'a privado, 'e pē ira 'ā o ruŋa i te haka tere iŋa 'e o ruŋa i te ku'i-ku'i ana ai e hetu rō ki ruŋa i te roa era te orara'a o te taŋata 'e pē ira 'ā ki te nātura.
13. Ta'ato'a vaha e haka pūai a roto i te rāua rāve'a riva-riva 'e ko tano 'ā mo haka tere te rauhuru tā mo raŋo-raŋo i te empresa puvriko 'e pē ira 'ā privada, 'e tētahi atu partikurare, e haka take'a rō 'ā i ruŋa te rāua aŋa iŋa mo te rauhuru pukuraŋa 'e tako'a mo te nātura.

Tuki 7

He uru iŋa o te mau pukuraŋa ki roto i te haka tere iŋa nei o te aŋa mo te vaha nātura

1. Ta'ato'a vaha e haka take'a i te uru iŋa ki te mau pukuraŋa, 'e mo ira, e haka takea te haka tere iŋa ko haka hahata 'ā mo uru ki roto i te roa nei o te vaha nātura 'e tako'a o ruŋa i te rauhuru rāve'a 'āpī ko aŋa 'ā.
2. Ta'ato'a vaha e haka takea i te rāve'a mo uru o te mau pukuraŋa ki roto i te aŋa nei o ruŋa i te nātura, 'e, pē ira 'ā mo u'i i te hāito ta'ato'a e haka 'āpī i te rauhuru aŋa o ruŋa o te nātura 'e o ruŋa i te proyecto 'e tētahi atu aŋa, 'e pē ira 'ā i te roa era mo ha'ati'a i te aŋa o ruŋa i te nātura, 'e, e ai rō 'ā te roa hōhonu mo te vaha nātura, 'e pē ira 'ā tako'a ana ai e hetu rō 'ā ki te orara'a.
3. Ta'ato'a vaha e haka rarama rō 'ā mo uru o te rauhuru pukuraŋa ki roto i te vaha mo u'i, haka topa te mana'u mo haka 'āpī haka 'ou i te haka tere iŋa e topa kē rō 'ā mai ruŋa i te rua 2 kupu, 'e o ruŋa o te haka tere iŋa o te vaha nātura 'e e haŋa rō 'ā te rahira'a o te taŋata mo 'ite pa he roa era he 'āpapa iŋa o te kona, o te territorio, 'e pē ira 'ā o te aŋa iŋa o te poritika 'e te rāve'a haka tere iŋa te aŋa 'e te haka tere iŋa tika, 'e ta'ato'a ŋā me'e nei e hetu nei ki roto i te roa era o te nātura e ai rō 'ā te roa hauha'a mo te vaha nātura.
4. Ta'ato'a vaha e u'i te rāve'a mo haka hahata o te vaha mo te mau pukuraŋa mai te hora ra'e era a ko ha'amata 'ā ko haka tika 'ā i te aŋa, he rāve'a e tahi mo u'i o te pukuraŋa ta'ato'a mo tano mo ma'u i te rāua mana'u 'e mo kī i te me'e riva-riva o ruŋa i te haka tere iŋa 'e o ruŋa i nei makenu, ta'ato'a vaha e va'ai e haka hahata ki te mau pukuraŋa hai rāve'a tī-tika mo aŋi-aŋi riva-riva i tū hora 'ā, koia ko te aŋi-aŋi, 'e, e va'ai te tā mo haka tere riva-riva i te roa era mo uru ki roto i te ŋā aŋa ta'ato'a nei, 'e, mo toŋa i te aŋa.
5. Te haka tere iŋa o te rauhuru nūna'a o te rauhuru pukuraŋa e ai rō 'ā te ta'u tano e haka tano mo haka take'a ki te taŋata 'e mo uru riva-riva hai rāve'a parauti'a.
6. Te mau pukuraŋa he haka takea riva-riva, hai rāve'a mo aŋi-aŋi i ruŋa i tū hora 'ā a roto i te rauhuru hā'aki iŋa, e tano nō a roto i te roŋo e pāpa'i, pē ira 'ā a rote roa electrónico 'o hai re'o, 'o pe he roŋo tuai era, 'e o ruŋa i te ŋā me'e nei:

- a) o ruŋa i te huru o te hā'au iŋa mo te nātura ko kī 'ā mo aŋa i te hora tano 'e a roto i te re'o técnico mo aŋi-aŋi e te nu'u;
 - b) te pū'oko haka tere o te aŋa nei 'e tētahi atu nūna'a 'o nuku-nuku ko uru 'ā ki roto i te aŋa;
 - c) te haka tere iŋa nei ko tā 'ā mo uru o te pukuraŋa ko tā 'ā te ta'u mo uru 'e pē ira 'ā mo oti 'e ko kī 'ā pē hē ana uru, 'e i kona hē, te kona 'e te ta'u u'i 'o te vaha i va'ai mo te pukuraŋa;
 - d) te nuku-nuku taŋata e aŋa rō 'ā 'e e haŋa 'ā mo 'ui o ruŋa i te tā 'o a ruŋa i te aŋa o te nātura, 'e te rāve'a mo nono'i i te tā.
7. Te roa hōhonu o te mau pukuraŋa mo uru ki roto i te aŋa nei mo haka tere o te vaha nātura, e va'ai te rāve'a mo kī i te rāua mana'u tano o ruŋa i te aŋa nei o te nātura. I te hora ra'e era 'ā ki te haka tere iŋa, 'e te pū'oko haka tere o te pukuraŋa e haka roŋo ki te uru iŋa 'o ki te ma'u iŋa o te rauhuru taŋata.
 8. Ta'ato'a vaha e u'i riva-riva, i te hora era ko haka tika 'ā i te aŋa, mo hā'aki i tū hora 'ā o ruŋa i rā nā aŋa 'e o ruŋa i te aha ka aŋa era 'e o ruŋa i te aha i haka tere ai pē ira, 'e, he aha te mana'u i tu'u ai ki ruŋa, 'e pē ira 'ā te huru o te rāve'a 'e o te rauhuru kī haŋa. 'E te haka tere iŋa 'e te rauhuru kī iŋa ta'ato'a e haka hahata e haka takea mo uru o te nu'u mo 'ite.
 9. Te haka rarama iŋa o te hāito o ruŋa i te roa era o te vaha nātura 'e o ruŋa i tētahi atu aŋa o te nātura 'e i roto e ma'u rō 'ā i te mana'u o te mau pukuraŋa e haka rarama a roto i te rauhuru vaha, e tano nō mo ai he roŋo a rote pāpā'i, 'e pē ira 'ā a roto i te electrónico, 'e pe ira 'ā hai re'o 'e pē roa tuai era tako'a, 'e hai parauti'a e haka horo-horou. Te haka rarama iŋa e haha'o te haka tere iŋa ko tā 'ā mo uru o te mau pukuraŋa mo u'i i te rāve'a hai ti'a mau ko haka tano 'ā.
 10. Ta'ato'a vaha he haka tika te rāve'a riva-riva mo uru o te rauhuru nūna'a e haka topa 'ā te mana'u o ruŋa i te roa era o te vaha nātura, e haka topa 'ā te mana'u o ruŋa i te roa era o te vaha nātura, e haka tano ki te haka tere iŋa o te kona o te rāua economía, o te rāua haka tere iŋa henua, o ruŋa o te huru o te henua, 'e pē ira 'ā, o te roa era o te huru o te mau pukuraŋa.

11. Mo ai te rahira'a o te pukuraŋa e vānaŋa rō 'ā i te re'o e tahi e topa kē rō 'ā mai te roa hōhonu era o te henua, te pū'oko haka tere o te henua e u'i te rāve'a mo haka aŋi-aŋi ki tano ai mo uru.
12. Ta'ato'a vaha e haka rarama a roto i te roa era ko hā'au 'ā hai ti'a mau i roto i te rāua henua i te uru iŋa o te rauhuru pukuraŋa ki roto i te roa era o te koro, o te hā'au, koia ko tētahi henua o ruŋa i te haka tere iŋa o te vaha nātura 'o tētahi atu me'e mo hetu ki te nātura, e haka tika a ruŋa i te haka tere iŋa ko va'ai 'ā mo haka tere i roto i te koro. 'E pē ira 'ā tako'a, he haka take'a, ana ai ko tano 'ā, te uru iŋa o te mau pukuraŋa i roto i te vaha o te henua mo vana-vanaŋa o ruŋa o te haka tere iŋa koia ko tētahi henua i te roa era o te nātura.
13. Ta'ato'a vaha e haka take'a te kona riva-riva ko haka tano 'ā mo te 'ui o ruŋa i te nātura 'o o ruŋa i te tā ko ai era 'ā, e tano nō mo uru rauhuru nūna'a 'e tētahi nuku-nuku. Ta'ato'a vaha he haka takea te pūai o te 'ite o te nūna'a o te kona, te vana-vanaŋa 'e te rauhuru u'i iŋa, 'e, pē ira 'ā rauhuru haka tere iŋa hōhonu, i te hora era ko tano 'ā.
14. Te nuku-nuku o te pukuraŋa he haka 'uhu mo aŋi-aŋi 'e mo haka toro i te rima ki te nūna'a 'o ki te nuku-nuku e ai rō 'ā te ku'i-ku'i mo uru riva-riva ki roto i te vaha nei, i roto i te roa tano hai parauti'a 'e hai rauhuru rāve'a ki tano ai mo ma'u i te rāua mana'u 'e mo uru ki te aŋa nei. 'E mo te haka tere iŋa nei e u'i e haka topa te mana'u, a rāve'a hē e va'ai te vaha ti-tika mo uru, ki tano ai mo uru mo ma'u i te mana'u 'e mo haka kore o te ku'i-ku'i.
15. I te haka tere iŋa o te Hā'au nei, ta'ato'a vaha e mo'a i te haka tere iŋa o tō'ona henua, 'e pē ira 'ā i tā'ana hā'au 'ananake ko tētahi henua o ruŋa i te roa nei o te haka tere iŋa o te hau tupuna, 'e pē ira 'ā o te nūna'a noho i te kona.
16. Te nuku-nuku haka tere o te henua e kimi te rāve'a mo aŋi-aŋi i te nūna'a e aŋa rō 'ā i te rauhuru proyectoro e aŋa pūai e hetu rō 'ā hai roa riva-riva ki ruŋa i te vaha nātura, 'e e haka toro te rima ki te nā nūna'a nei ki riva-riva ai te rāua aŋa ana uru.
17. O ruŋa i te haka tere iŋa o te nātura ko tā 'ā i ruŋa i te tuki 2, e haka rarama te nā ki iŋa nei:

- a) e haka takea e haka a'ŋi-a'ŋi riva-riva e te huru o te kona 'e te rāve'a ka haka tere era te proyecto o te a'ŋa ko ki 'ā mo haka tere i rā kona;
- b) e haka a'ŋi-a'ŋi riva-riva pē hē ka hetu era ki te nātura te proyecto era o te a'ŋa era e mana'u era mo haka tere i rā kona, 'e pē ira 'ā takoa, pē hē ka hetu era ki te nātura pē mu'a ka oho era;
- c) e haka ha'aura'a riva-riva te haka tere i'ŋa pē mu'a 'e pē hē ka hetu era;
- d) e haka a'ŋi-a'ŋi riva-riva te haka tere i'ŋa era o te ti'ara'a a), b) 'e c) o ru'ŋa i te tā nei hai re'o mo a'ŋi-a'ŋi riva-riva e te ta'ato'a;
- e) te tā ta'ato'a 'e pē ira 'ā ko pāpa'i 'ā mo te nūna'a o te nuku-nuku ko o'o 'ā ki roto, 'e pē ira 'ā ki te nuku-nuku pūblico e ma'u rō 'ā i te proyecto 'o i te haka tere i'ŋa 'e o ru'ŋa i te aha;
- f) e haka a'ŋi-a'ŋi riva-riva te tecnología ko ai 'ā mo haka tere i te kona 'e tētahi rāve'a mo a'ŋa o te proyecto 'o o te a'ŋa ko hā'au 'ā 'e ko haha'o 'ā mo u'i mo hāito, 'e i te hora era ko haka take'a tahi 'ā te tā mo a'ŋi-a'ŋi; 'e
- g) pē ira 'ā tako'a te rāve'a mo u'i mo oho i te haka tere i'ŋa o te a'ŋa hora era ko haka tere 'ā 'e pē ira 'ā te hope'a ra'a 'e te rāve'a ta'ato'a ko hāpi 'ā pē hē ka hetu ena ki te nātura.

Ta'ato'a tā i'ŋa nei e haka take'a mo a'ŋi-a'ŋi riva e te mau pukura'ŋa, 'ina ko 'ouhou ko haka tika 'ā ko tā 'ā i ru'ŋa i te kupu 17 o te tuki 5 o te Hā'au nei.

Tuki 8

He uru i'ŋa ki te roa era o te ti'a mau o te haka tere i'ŋa o te nātura

1. Ta'ato'a vaha e haka takea i te roa hōhonu mo uru ki te roa era o te ti'a mau o te nātura ko haka take'a 'ā i roto i te haka tere i'ŋa ta'ato'a nei.
2. Ta'ato'a vaha e haka takea riva-riva, a roto i te ti'a mau o tō'ona henua te uru i'ŋa ki te parauti'a a roto i te roa era o te rei 'e pē ira 'ā a roto i te haka tere i'ŋa mo ai kai tano 'e mo uru, ki te roa hōhonu 'e ki te haka tere i'ŋa:

- a) ta'ato'a mana'u mo haka tere, te aŋa e hetu rō 'ā ki te roa era mo va'ai i te tā o ruŋa o te nātura;
 - b) ta'ato'a, aŋa 'o ki iŋa haka tano 'ā mo uru o te mau pukuraŋa ki roto i te haka tere iŋa mo ki pē hē ana aŋa o ruŋa i te nātura; e
 - c) tētahi atu haka tere iŋa, aŋa u ki iŋa e hetu rō hai rāve'a rake-rake ki te nātura 'o ko hape 'ā te haka tere iŋa ti'a mau ki te vaha nātura.
3. Mo haka ti-tika mau te roa hōhonu mo uru ki te roa ti'a mau era o ruŋa o te haka tere iŋa o te nātura, ta'ato'a Vaha, e u'i te rauhuru haka tere iŋa o te kona e ai te ŋā rāve'a nei:
- a) nuku-nuku estatal ko ha'ati'a 'ā e ai rō 'ā te rāua 'ite ko hāpi 'ā i te roa era o te haka tere iŋa o te nātura;
 - b) haka tere iŋa riva-riva i tū hora 'ā, mo te pukuraŋa, haka ma'itaki, haka mā'eha, mo te ta'ato'a 'e 'ina ko haka ku'i-ku'i;
 - c) haka pūai hai ti'a mau mo hāu'ū ki te vaha nātura a roto i te haka tere iŋa era o te rei o roto o tō'ona henua;
 - d) he rāve'a riva-riva e tahi mo kimi i te haka tere iŋa tano mo hāu'ū o hetu tā'ue rō te ku'i-ku'i pa he roa era mo haka noho, mo hāu'ū, mo haka ti-tika i te rake-rake mo hetu tā'ue ki te vaha nātura;
 - e) he rāve'a mo haka takea i te rauhuru mata 'ite o ruŋa i te me'e rake-rake mo te nātura, i te hora era ko tano 'ā mo haka tere pe he roa era o te uru iŋa o te carga de la prueba 'e pē ira 'ā i te roa era dinámica de la prueba;
 - f) e haka tere iŋa i roto i te roa era o te ta'u e ki iŋa o te ti'a mau 'e pē ira 'ā te haka tere iŋa ko tā 'ā; e
 - g) he rāve'a mo 'ouhou i te tārahu hai huru, pe he roa era he haka hoki ki te Estado i te roa rake-rake, he haka ti-tika te me'e rake-rake i aŋa he 'ouhou hai moni pe he rāve'a e tahi mo 'ouhou i tō'ona tārahu o ruŋa i te me'e rake-rake i aŋa, 'e, te haka hoki riva-riva, 'e, te ki iŋa mo ta'e haka tere haka 'ou rā aŋa rake-rake era, te hāu'ū ki te nūna'a ko hetu 'ā te me'e rake-rake, 'e, pē ira 'ā te rauhuru rāve'a o te moni mo haka ti-tika o te haka tere iŋa rake-rake.

4. Mo haka horo-horou mo uru riva-riva ki roto i te roa era o te ti'a mau o ru'ŋa i te roa o te nātura, ta'ato'a Vaha e haka tere pē rā:
 - a) he rāve'a e tahi mo haka kore te ku'i-ku'i mo uru ki te roa ti'a mau pahe haka tere i'ŋa hōhonu;
 - b) e kimi te vaha mo haka rarama i te uru i'ŋa ki roto i te roa era o te ti'a mua 'e pē ira 'ā i te haka tere i'ŋa mo a'ŋa riva-riva;
 - c) he rāve'a mo 'āpapa riva-riva mo haka ti-tika 'e pē ira 'ā mo haka rarama te haka tere i'ŋa o te ti'a mau 'e pē ira 'ā administrativa ko tano 'ā mo a'ŋa; e
 - d) pē ira 'ā takoa e va'ai te vaha mo huri a roto i tētahi re'o ana ai e ai rō 'ā tētahi nu'u kai a'ŋi-a'ŋi i te re'o tumu mau era, 'e te me'e nei he haka tere i'ŋa hōhonu.
5. Mo haka tere riva-riva i te roa nei mo uru ki te ti'a mau, ta'ato'a Vaha e u'i e va'ai te vaha riva-riva e haka toro i te rima o te nūna'a e ai rō 'ā te ku'i-ku'i koia ko te hā'aura'a o ru'ŋa i te haka tere i'ŋa 'e pē ira 'ā e va'ai te kope mo hokorua jurīdicamente 'ina ko 'ouhou, ana ai ko tano 'ā.
6. Ta'ato'a vaha e u'i riva-riva te haka tere i'ŋa ta'ato'a o te ti'a mau 'e pē ira 'ā o te kona o ru'ŋa i te roa nei o te nātura 'e pē ira 'ā te hā'aura'a i'ŋa, e pāpa'i ta'ato'a.
7. Ta'ato'a Vaha he haka rarama rauhuru rāve'a mo hā'ū'ū i te ku'i-kui o ru'ŋa i te roa o te nātura, i te roa era kī ha'ŋa mo hā'au mo haka ti-tika i roto 'e tētahi atu mo haka riva-riva o tu'u ki te roa era ko ku'i-ku'i, te me'e ha'ŋa e haka naho-naho ana a'ŋa.

Tuki 9

E hā'ū'ū ki te haka tere i'ŋa hōhonu o ru'ŋa i te vaha nātura

1. Ta'ato'a vaha e haka takea i te kona riva-riva e tano mo te nūna'a 'o mo te nuku-nuku e hā'ū'ū rō 'ā e haka tere rō 'ā e pua rō 'ā i te rima mo te roa nei mo hāpa'o i te roa hōhonu o ru'ŋa i te vaha nātura e u'i 'ina ko haka rake-rake ki te ŋā nu'u nei 'ina ko ture, 'e 'ina ko haka ku'i-ku'i, e va'ai te vaha riva-riva ki a rāua.
2. Ta'ato'a vaha e kimi te rāve'a riva-riva 'e hai parauti'a mau mo haka a'ŋi-a'ŋi, mo hāpa'o 'e mo haka rarama i te ŋā haka tere i'ŋa ta'ato'a hōhonu nei o ru'ŋa i te vaha 'ūma'ŋa 'e pē ira 'ā o ru'ŋa o

tō'ona orara'a o ruŋa i a ia ta'ato'a, o ruŋa i tō'ona haka tere iŋa, tō'ona mana'u, o ruŋa o te rāua piri iŋa 'ananake ki tētahi nu'u, 'e pē ira 'ā o te haka tere iŋa 'e takoa o tō'ona roa parauti'a mau mo haka tere 'e mo uru ki te rauhuru rāve'a koia ko te haka topa te mana'u o ruŋa i te tā 'ananake ko tētahi henua i te roa era o te haka tere iŋa hōhonu o te 'ūmaŋa 'e te haka tere iŋa hōhonu 'e pē ira 'ā tētahi atu haka tere iŋa o te sistema jurídicu.

3. Ta'ato'a vaha e u'i te rāve'a tano 'e riva-riva i tū hora 'ā mo ta'e hetu o te 'ati 'e mo rara 'e mo haka ūtu'a i te nūna'a e moto 'ā 'o e aŋa 'ā i te rauhuru rāve'a rake-rake ki te nūna'a e pu'a rō 'ā i te rima ki te haka tere iŋa hōhonu o te vaha nātura e hāpa'o mo ta'e hetu i te me'e rake-rake ki a rāua 'e te haka tere iŋa nei ko tā 'ā i ruŋa i te Hā'au nei.

Tuki 10

He haka pūai i te rāve'a ta'atoa mo haka tere

1. Mo hā'ū'ū ki te haka tere iŋa o te hā'au nei ta'ato'a vaha e pu'a te rima mo u'i o te rāve'a mo haka pūai i te rauhuru haka tere iŋa i roto i te rāua henua, 'e e haka tika a ruŋa i te roa hōhonu mo rāua mau 'ā 'e te rāua me'e haŋa.
2. Ta'ato'a vaha koia ko te haka tī-tika i te rāua haka tere iŋa e tano nō mo haka tere a roto i te ŋā roa nei 'ā:
 - a) e hāpī ki te nūna'a ta'ato'a o ruŋa i te haka tere iŋa o te vaha nātura, ki te nuku-nuku henua 'e pē ira 'ā ki te nūna'a ta'ato'a aŋa i roto i te vaha pūblico;
 - b) he u'i te rāve'a mo haka pūai i te rauhuru aŋa mo haka aŋi-aŋi 'e mo haka topa te mana'u 'e pe he roa era 'ā takoa mo hāpī i te rāve'a riva-riva o ruŋa i te orara'a o te nātura 'e te uru iŋa o te rauhuru nūna'a pūblico ki roto, pe he roa era o te nūna'a aŋa i roto i te hare tī'a mau, nūna'a haka tere i te aŋa, 'e pē ira 'ā rauhuru nuku-nuku o te henua o te roa era o te haka tere iŋa hōhonu o te 'ūmaŋa 'e pē ira 'ā o te roa era o te nu'u aŋa pa he jurísta, 'e, tētahi atu;
 - c) he va'ai tahi ki te rauhuru nuku-nuku 'e tētahi atu nūna'a i te rauhuru rāve'a riva-riva, takoa, pe he roa era o te moni mo te haka tere iŋa nei;

- d) he haka makenu te roa era o te hāpī, mo 'ite riva-riva 'e mo a'ŋi-a'ŋi riva-riva o ru'ŋa i te haka tere i'ŋa o te nātura 'e tētahi atu, i te roa era e haha'o mai rauhuru a'ŋa mo hāpī o ru'ŋa o te orara'a 'e o ru'ŋa i te uru i'ŋa o te rauhuru nūna'a hāpī o ru'ŋa i te rauhuru roa o te hāpī ki roto i te nā vaha nei;
- e) e u'i te rāve'a riva-riva haka tano mo te nu'u 'o mo te nuku-nuku e ai rō 'ā te rāua ku'i-ku'i, pe he roa era takoa mo huri ki te rua re'o e ai rō 'ā e vāna'ŋa rō 'ā i roto i te henua i te hora era ko kī 'ā ko ha'ŋa 'ā ki te kope mo huri i te vāna'ŋa;
- f) e a'ŋi-a'ŋi riva-riva i te roa hauha'a o te rauhuru nuku-nuku e pu'a rō 'ā i te rima mo haka haumārū ki te pukura'ŋa i te roa nei i te uru i'ŋa ki te nā vaha nei; 'e
- g) haka pūai i te roa era mo ha'aputu 'e pē ira 'ā mo hāito i te rauhuru parau 'āpī, 'o, vāna'ŋa ko tā 'ā o ru'ŋa o te nātura.

Tuki 11 Hā'ū'ū

1. Te Vaha ta'ato'a e hā'ū'ū mo haka pūai i te nā rāve'a nei mo haka tere, he rāve'a riva-riva e tahi mo pu'a i te rima mo haka tere 'o mo a'ŋa a roto i te Hā'au nei hai parauti'a mau.
2. Te rauhuru rāve'a e hā'ū'ū ki te nā henua era 'ina rāua rāve'a pūai rahi o ru'ŋa i te roa era o te nātura, 'e te nā henua era e pūai rō 'ā 'e 'ina he puru i te rāua 'āua 'e pē ira 'ā te nā hau o ru'ŋa o te rauhuru motu o América Latina 'e pē ira 'ā o te Caribe.
3. O ru'ŋa i te haka tere i'ŋa o te kupu 2 o ru'ŋa o te tuki nei, te Nūna'a e hā'ū'ū mo haka rarama mo haka tere i te rauhuru a'ŋa e pē ira 'ā te rāve'a pa he:
 - a) e a'ŋa rauhuru makenu 'e pē ira 'ā e haka tau i roto i a rāua 'e e haka tere rauhuru rāve'a mo a'ŋi-a'ŋi riva-riva pe he roa era o te hāpī o ru'ŋa i te haka tere i'ŋa 'e pē ira 'ā o tētahi nūna'a o te observatorio;
 - b) haka makenu te rauhuru tau i e haka tere i'ŋa ko 'āpapa 'ā te rāve'a mo hāpī, mo a'ŋi-a'ŋi riva-riva 'e mo haka naho-naho;
 - c) e u'i e haka tau i roto i a rāua mau 'ā o ru'ŋa i te nūna'a, e ai rō 'ā te rāua pūai i te roa era pa he guía, e ai rō 'ā te haka tere ha'ŋa riva-riva ko tā 'ā; e

- d) pē ira 'ā o ruŋa o te rauhuru nūna'a o te rauhuru pā'eŋa mo haka pūai i te roa era e ai mau 'ā te ku'i-ku'i i te rāve'a era pē hē ana hā'ū'ū.
4. Ta'ato'a nūna'a e haka matara te rauhuru aŋa i muri i tētahi motu, pē ira 'ā o ruŋa i te nuku-nuku Intergubernamentales, Académica, nūna'a privado, pē ira 'ā rauhuru nuku-nuku o te roa henua era 'e tētahi atu taŋata pu'a i te rima ki te haka tere iŋa o te Hā'au nei.
 5. Ta'ato'a Vaha ko aŋi-aŋi 'ā pē nei ē e haka pūai te hā'ū'ū iŋa i roto i te regione 'e pē ira 'ā te roa era o te tau i o te rauhuru parau 'āpī o ruŋa o te aŋa tā'e tano ki te roa era o te nātura.

Tuki 12

He vaha i roto e tau i era rauhuru tā o ruŋa o te Hā'au nei

Ta'ato'a Vaha e ai te rāua rāve'a mo haka tau i o te parau 'āpī a roto i te tokerau 'e mo tano mo uru o te rahi ra'a o te taŋata mo rara o ruŋa o te haka tere iŋa hōhonu ki roto. Te vaha nei he haka tere e te Comisión Económica mo América Latina 'e mo te Caribe, i a rāua te tōro'a o te Secretaría 'e e tano nō rāua mo aŋa i te rauhuru haka tere iŋa legislativa 'e pē ira 'ā adminisrativa, 'e takoa era o te poritika, 'e pē hē te huru o te haka tere iŋa e riva-riva, 'e tētahi atu.

Tuki 13

Haka tere iŋa i roto i te henua

Ta'ato'a Vaha i roto i te rāua rāve'a riva-riva ko haka tano 'ā pe he roa hōhonu, te aŋa nei takoa he va'ai i te rauhuru rāve'a mo haka tere i roto i te henua ki rava'a ai pa'i i te Hā'au nei o ruŋa i te aŋa nei hā'ū'ū mo te nātura.

Tuki 14

He Vaha Tara Hā'ū'ū e te Nu'u

1. Ko tā 'ā te vaha e tahi mo va'ai hai hā'ū'ū te moni mo haka tere o te ŋā aŋa nei o te Hā'au nei 'e te haka tere iŋa, 'e pē hē ana haka makenu e hā'ū'ū i roto i te roa era o te Conferencia 'ararua Pā'eŋa.
2. 'Ararua nō pā'eŋa e tano nō mo hā'ū'ū hai moni 'o hai tara mo haka tere i roto i te henua te Hā'au nei.

3. Te Conferencia o te Koro o te nā pā'ēja nei, ko tā 'ā i ruŋa i te tuki 5 ti'ara'a g), pē nei e kī era, e tano nō mo uŋa te roŋo ki tētahi nu'u mo hā'ū'ū mai hai tara mo haka tere i te Hā'au nei.

Tuki 15

He Koro 'Ararua Pā'ēja

1. Ko tā 'ā te Piri iŋa o te nā Pā'ēja nei.
2. Te Secretario Ejecutivo o te roa nei o te Comisión Económica mo América Latina 'e pē ira 'ā mo te Caribe, he oho he uŋa i te roŋo mo te piri ra'e, Conferencia e kī ena, i roto i te matahiti e tahi ko ha'amata 'ā ko haka tere 'ā te Hā'au nei 'e pē mu'a ka oho mai era he aŋa e tahi koro riki-riki o te rauhuru pā'ēja mo te rauhuru haka tika iŋa ko haka topa 'ā te mana'u e te Conferencia 'o e te Koro.
3. E tano nō mo ohu ki te Koro o te nā pā'ēja nei i te hora era ko haŋa 'ā e rāua mo piri mo hā'au i te rauhuru haka tere iŋa.
4. I te piri ra'e era 'ā o te Conferencia o te rauhuru pā'ēja:
 - a) i roto ka vae ena 'e ka tā ena pē hē ka haka tere ena, pē hē te makenu iŋa, i roto takoa ka haha'o ena pē hē te uru iŋa hōhonu o te rauhuru pukuraŋa; e
 - b) i roto takoa ka haka topa era te mana'u 'e ka ha'ati'a era koia ko te vana-vanaŋa a kona hē ka uru era te roa era o te tara mo ai e ai 'o e nono'i rō 'ā mo haka tere i te Hā'au nei.
5. Te Koro Nui o te nā pā'ēja nei he noho he u'i e haka pā i i te haka tere iŋa a roto i te roa parauti'a mau o te Hā'au nei. Pē ira e kī ena:
 - a) he tā, he hā'au a roto i a rāua ko nuku-nuku hē 'e mā'ai he haka tere te Hā'au nei;
 - b) mo rāua e u'i i te rauhuru tā ka haka ma'u ena 'e pē ira 'ā i tētahi roa mo aŋi-aŋi e te nuku-nuku era o rāua te 'ouhou 'e o rāua te pu'a te rima;
 - c) 'ararua nō pā'ēja he hā'au 'e ki 'oti he haka 'ite pē hē ka haka tere ena te Hā'au nei ko tā 'ā;
 - d) e tano nō mo kī i te rāua vānaŋa mo haka tika o te aŋa ki te rauhuru pā'ēja 'e pē ira 'ā a ruŋa i te roa era mo haka tere o te Hā'au nei;

- e) he aŋa koia ko te ha'ati'a, ana ai ko tano 'ā, e haka tika a roto i te Hā'au, mo aha, mo kī tano ai mo tā mo tāpura, ai ka kī he ti'a mau ai ka ha'ati'a ko tano 'ā 'e ka haka tere;
- f) e noho e u'i 'e pē ira 'ā he ha'ati'a i te rauhuru roŋo i haka ma'u ai o ruŋa i te Hā'au nei, 'e ko tā 'ā i ruŋa i te tuki 20 o ruŋa o te Hā'au nei;
- g) he haka ti-tika he kī te haka tere iŋa 'e te huru pē hē ana haka makenu te tara, roa era he tara 'e pē ira 'ā tētahi aŋa mai roto i te rauhuru vaha ana oho mai mo kī tano ai mo haka tere i te Hā'au nei;
- h) e noho he u'i 'e he 'ui te rāve'a takoa 'e tētahi atu haka tere iŋa ko tano 'ā mo rava'a mai o te aŋa nei e tute nei he Hā'au nei; 'e
- i) takoa he aŋa tētahi rāve'a mo riva ai mo haka tere o te hHā'au nei 'e tētahi aŋa haka ma'u ena mo haha'o a roto.

Tuki 16

Pē hē ana Voto

Ta'ato'a vaha i roto i te Hā'au nei e tano nō mo voto e tahi nō.

Tuki 17

Secretaría

1. Te Secretario Ejecutivo o te Comisión Económica mo América Latina 'e pē ira 'ā mo te Caribe. Tā'ana aŋa he secretario o te Hā'au nei.
2. Te aŋa o te Secretaría he 'āpapa atu:
 - a) he uŋa i te roŋo mo te Koro o te Conferencia o te rauhuru vaha 'e pē ira ā ki te nūna'a era e pu'a rō mai 'ā i te rima hai tara 'e koia ko te nu'u era e aŋa rō 'ā mo te Hā'au nei;
 - b) he hā'ū'ū ki te rauhuru vaha i te hora era ko nono'i 'ā hai rauhuru rāve'a mo haka pūai o te rāua 'ite, 'e pē ira 'ā takoa, o ruŋa o te rauhuru parau 'āpī, ve'a, 'e takoa mo te nuku-nuku e aŋa rō 'ā e haka tere rō 'ā i te Hā'au nei 'e ko tā 'ā i ruŋa i te tuki 10, 11, 'e pē ira 'ā 12 o ruŋa i te Hā'au nei;

- c) e haka tī-tika a roto i te kī iŋa era o te Koro nui o te Conferencia o te rauhuru vaha te haka tī-tika iŋa 'e te haka 'āpi iŋa ki tano ai mo aŋa riva-riva 'e mo haka tere tī-tika; e
- d) pē ira 'ā tētahi huru atu o te aŋa o te secretaría ko tā 'ā i runga i te Hā'au nei 'e tētahi atu mo ai ko uŋa 'ā e te Koro Nui o te Conferencia ki te rauhuru Vaha.

Tuki 18

Nuku-nuku mo hā'ū'ū e mo haka tere

- 1. Ko kī 'ā mo ai e tahi nuku-nuku mo hokorua i te haka tere iŋa nei, 'e, mo ma'u pa he nuku-nuku hā'ū'ū o runga o te Conferencia o te ŋā pā'ēna nei mo haka rarama e mo haka tere, e mo hā'ū'ū, i te haka tere iŋa, i te ma'u iŋa o te Hā'au nei. A runga i te kī haŋa era ko tā 'ā tō'ona haka tere iŋa, te rahi o te nūna'a e te haka makenu iŋa mo te nuku-nuku o te Conferencia o te ŋā pā'ēna nei e u'i mo haka tika ko tā 'ā i runga i te Koro ra'e era.
- 2. E te nuku-nuku nei, tā'ana aŋa he haka tika hora era mo 'ui, mo haka tere ma'itaki, ta'e mo ma'u i te ture, 'ō, mo kī ko hape 'ā te haka tere iŋa, mo u'i mo haka ma'itaki o te haka tere iŋa pa he kī haŋa era e ko tāpa'o 'ā i runga i te Hā'au, te rāua aŋa he u'i i te rāve'a mo toŋa mo hā'ū'ū hai mana'u era ko tā ko hā'au 'ā e te rauhuru pā'ēna.

Tuki 19

Haka tī-tika iŋa o te ku'i-ku'i

- 1. Mo ai o te ku'i-ku'i o roto i te hokorua o tētahi rahi atu o runga i te hā'aura'a iŋa 'o o runga o te haka tere iŋa o te Hā'au nei, rā ŋā nu'u e u'i te rāve'a e haka 'uhu pē hē ana haka tī-tika i roto i a rāua, 'e ta'ato'a nō ku'i-ku'i mo hetu e tano nō mo haka tī-tika, e u'i mo uru.
- 2. Mo ai e tahi pā'ēna he tāpura, te hā'aura'a, ko e'a 'ā, 'o, ko ha'ati'a 'ā i te haka tere iŋa o te Hā'au nei, 'o, ko haka hāhine 'ā ki roto, 'o i roto i tētahi ta'u pē mu'a e tano nō mo pāpa'i ki te nūna'a era o te Depositario, mo hā'aura'a he aha te ku'i-ku'i nei kai tu'u ki te roa haka tī-tika ko tā 'ā i runga i te tuki 1 o runga o te tuki nei 'e ai runga te tī-tika mau mo haka tika i te ku'i-ku'i nei, e tano nō mo ai e tahi nō pā'ēna 'o 'ararua pā'ēna 'e a runga ana haka tere ki riva-riva ai:

- a) mo ma'u o te ku'i-ku'i nei ki roto i te roa era o te corte internacional o te ti'a mau;
 - b) e haka tere a roto i te kī haŋa era ko tā 'ā i roto i te Conferencia 'o i roto i te Koro Nui o te Conferencia 'ararua nō pā'ēŋa ko 'āpapa 'ā ko ti-tika 'ā.
3. Mo ai 'ararua pā'ēŋa ko ai 'ā te ku'i-ku'i 'e ko ha'ati'a 'ā i te rāve'a riva-riva mo haka tika i te ku'i-ku'i nei 'e ko tā 'ā i ruŋa i te tuki 2 o te haka tere iŋa o te aratikuro nei, 'e kai ti-tika, 'ina he rāve'a toe e ma'u ki roto i te vaha era o te Corte Internacional o te justicia 'e mo ai ko hā'ū'ū 'ā ko riva-riva 'ā, e ko ma'u ki roto.

Tuki 20

He roŋo mo haka tika 'o mo haha'o ki roto i te Hā'au

1. Ta'ato'a vaha e tano nō mo ma'u i tā'ana mana'u mo haha'o ki roto i te Hā'au nei 'o mo haka tika.
2. E te ŋā enmienda o te roŋo mo haha'o i roto i te Hā'au nei, e ai ko piri 'ā i roto i te koro e tahi o te Conferencia o te rauhuru pā'ēŋa. Te Secretaría e hā'aki i te ŋā rāve'a ta'ato'a nei o te roŋo ki te rauhuru vaha e ono 'āva'e a tu'a ki te piri iŋa 'ananake mo hā'au. Te Secretaría he hā'aki o ruŋa i te ŋā roŋo nei, enmienda e kī ena, ki te rauhuru kona ko tano 'ā mo ma'u o te roŋo 'e ko tā 'ā i ruŋa i te Hā'au nei 'e pē ira 'ā ki te kona era o te Depositorio, mo 'ite pa he roŋo.
3. Te rauhuru pā'ēŋa hora era haka ma'u era i te rāua roŋo, e u'i riva-riva mo hā'au, e ai te rahira'a o te nūna'a ko voto 'ā e toru o roto i te hā, ki riva ai mo ha'ati'a mo uŋa o te roŋo.
4. Te Depositorio, ko te kona era 'i ira e haka rē era i te roŋo he hā'aki o ruŋa i te roa 'āpī nei o te enmienda ko hā'au 'ā te rauhuru vaha mo haka ti-tika 'o mo haha'o ki roto i te hā'au nei.
5. Te haka ti-tika iŋa o te ha'ati'a iŋa mo uru mai o te rāve'a 'āpī pe he roŋo e pāpa'i ai, ka haka ma'u ki roto i te vaha o te Depositorio. Te enmienda ena haka ma'u ena mo ai ko haka ti-tika 'ā te kāuŋa o ruŋa i te tā 3 e tano mo haka tere e te rauhuru vaha 'e te rāua aŋa he haka pūai. Ai ruŋa ko tā 'ā i te roa era o te iva 'ahuru mahana mai te ta'u era ko haha'o 'ā ko ha'ati'a 'ā 'o ko 'ata ti-tika 'ā, ana ai

ko ha'ati'a 'ā, 'o, ana ai 'ina kai ha'ati'a. Mai rā ta'u pē mu'a he haka tere te roŋo nei o te enmienda 'e ta'ato'a e 'ite mo mo'a i te haka tere iŋa nei ana ai ko ha'ati'a, 'o, ana ai kai ha'ati'a mo haha'o i te roŋo 'āpī 'o mo haka tī-tika.

Tuki 21

He tā iŋa, he haka tī-tika ko o'o 'ā, he ha'ati'a, 'e pē ira 'ā, mo haha'o 'e ko ha'ati'a 'ā ki te ta'ato'a

1. Te Hā'au nei ko haka hahata 'ā ki te rauhuru tā iŋa o te henua ta'ato'a o América Latina 'e pē ira 'ā o te Caribe, e ai rō 'ā tētahi vaha takoa nūmera 1 ko haha'o 'ā i te roa era o te Sede o te Naciones Unidas 'i Nueva York i te 27 mahana o Hora Nui i te ta'u 2018 ki te 26 mahana o Hora Nui o te ta'u 2020.
2. Te Hā'au nei e ha'ati'a, 'o, e ta'e ha'ati'a e te ŋā henua nei ko tā 'ā i ruŋa. He haka hahata, mo piri mai tētahi henua ena o América Latina, 'e pē ira 'ā o te Caribe, 'e pē ira 'ā i roto i te tuki 1 'e rā ŋā nu'u kai tā 'ā mai te ta'u era o te rua mahana i hā'au ai 'e ki te ta'u hope'a era ko tā 'ā i ruŋa i te hā'au nei. 'E te rāvea ta'ato'a mo kī mo haka tī-tika 'e mo ē, ana ai ko ha'ati'a 'ā o ko haŋa 'ā mo aŋa, ta'ato'a e ma'u e hāpa'o i roto i te vaha era o te Depositario.

Tuki 22

He ha'amata he haka tere

1. Ta Hā'au nei he ha'amata he haka tere i te iva 'ahuru mahana mai te ta'u era ko haha'o 'ā ki roto, te hā'aura'a, i te ho'e 'ahuru mā ho'e mahana 'e haka tī-tika iŋa ko ha'ati'a 'ā, ko haha'o 'ā ki roto 'e ko haka tano 'ā.
2. 'E o ruŋa i tētahi henua ko o'o 'ā ki roto i te haka tere iŋa nei 'o ko haka hāhine 'ā ki roto 'e ki 'oti o te ha'ati'a i te 11 tā iŋa 'e ko ha'ati'a 'ā 'e ko haka piri 'ā ki roto, mai rā hora te Hā'au nei he ha'amata he haka tere i te iva 'ahuru mahana. Mai te ta'u era te henua ko ha'ati'a 'ā ko haŋa 'ā ko tā 'ā 'e ko haka piri 'ā ki roto i te Hā'au nei.

Tuki 23

He reserva

E ko tano mo aŋa o te reserva o ruŋa i te Hā'au nei.

Tuki 24

He Horo

1. He horo iŋa e tano nō mo horo i roto i te ta'u nei o te toru matahiti mai te ta'u era ko ha'amata 'ā ko haka tere 'ā te hā'āu nei ana ai o ruŋa i te pā'eŋa e tahi, 'e rā pā'eŋa e tano rō mo horo i te hā'āu nei e pāpa'i ai ka haka ma'u ki te depositario.
2. Te horo he ha'amata he haka tika i roto i te matahiti mai te hora tu'u era o te ture 'ō i roto i te ta'u pē mu'a.

Tuki 25

He Depositario

Te Secretario General o te Naciones Unidas mā'ana e ma'u i te Depositario o ruŋa i te Hā'au nei.

Tuki 26

Te pāpa'i iŋa ti'a mau era

Te pāpa'i iŋa ti'a mau era o te Hā'au nei, ko aŋa 'ā a roto i te re'o paniora 'e pē ira 'ā a roto i te re'o marite, pē tū huru 'ā te hauha'a 'e he ma'u he hāpa'o he puru i roto o te depositario i roto i te rima o te Secretario General o te Naciones Unidas.

KO HA'ATI'A 'Ā te ŋā nu'u haka pāpa'i nei, i te haka tere nei ko tāpa'o 'ā ko tā 'ā i te Hā'au.

KO TĀPURA 'Ā i roto o te Escazú, 'i Costa Rica, i te hā mahana o Tarahao o te ta'u piti ta'utini ho'e 'ahuru mā iva.

'Āpapa Ra'e

- Antigua y Barbuda
- Argentina (la)
- Bahamas (las)
- Barbados
- Belice
- Bolivia (Estado Plurinacional de) (el)
- Brasil (el)
- Chile
- Colombia
- Costa Rica
- Cuba
- Dominica
- Ecuador (el)
- El Salvador
- Granada
- Guatemala
- Guyana
- Haití
- Honduras
- Jamaica
- México
- Nicaragua
- Panamá
- Paraguay (el)
- Perú (el)
- República Dominicana (la)
- Saint Kitts y Nevis
- San Vicente y las Granadinas
- Santa Lucía
- Suriname
- Trinidad y Tabago
- Uruguay (el)
- Venezuela (República Bolivariana de) (la)

O ruņa i te Secretaría

**Te Hā'au o te ruņa i te pā'ēņa e tahi o te henua o te uru iņa
o te rauhuru nūna>a o ruņa o te haka tere Tī'a Mau o te nātura
i América Latina e takoa i te Caribe**

División o te Desarrollo Sostenible e Asentamiento Humano
o te Naciones Unidas, e pē ira 'ā o te Nuku-nuku Económica
mo América Latina e mo te Caribe (CEPAL)

vaha correo: secretaria.escazu@cepal.org

<http://www.cepal.org/acuerdodeescazu>

<https://observatoriop10.cepal.org/es>

Comisión Económica para América Latina y el Caribe (CEPAL)
Economic Commission for Latin America and the Caribbean (ECLAC)
www.cepal.org

